

Gamla jul seder bland estlandsvenskarna,
för 50-100 år sedan.

Estland

huv. Bengtson

Det första arbetet före julen var, ljusstöpningen på Luciadagen 13 dec. Man använde endast hemmagjorda ljus, som brunno i ljussvingen (hängande ljusstake) medan man åt på andra tider brunno purkar, pärter, som sattes i pärthållare, en trebent träfat med en klyka av järn, i ävre ändan, i vilken purkan fästes. Omkring en vecka före jul skulle det härliga julölet bryggas, vartill en förmägen bonde använde en tunn malt; detta skulle ju räcka till för hela helgen: jul, nyår och trettonde, ja, ända till 20.-dag jul d. 13 jan. - Tomasmäss, Thomasdagen d. 21 december skulle korvarna gäras, också för hela helgen, karlarna hugga ved och gjorde skor åt hela hushållet. Också julköttet kokades färdigt: en skinke, får- och boskapskött. Detta kött fick hela helgen igenom stå på ävre bordändan, utan att någon hade lov att taga av det; först vid högtidens slut färdädes det.

Redan tidigt om morgonen före dagningen på julafton var man i rörelse för att baka kakbröd eller ouyrat bröd av korn och vetemjöl, annars äter man ju bara svart bröd. Bastan måste eldas före ljusets inbrott. Sedan går man i basta, men o ve! Där förestår en process, som under veckotal grumlat julglädjen i synnerhet för olydiga och oläroraktiga barn: alla utan undantag måste få gäs, d. v. s. piskas med björkris. Den som ej fick gäs,

kunde icke bli snäll och duktig under nyåret, man t. o. m. änska sig ett bas. När nu detta var överständat, så kunde barnen andas ut och glädjas åt julen, när nu husfar om eftermiddagen hämtade fram en rökt svinsida, skar den i bitar lade i grytan och satte den på (grua) kolbehållaren framför mynningen, där det fick koka och puttra natten igenom. När det blev märkt, gjordes kors på var ytterda och luckor stängdes för fönstren, att hanne (ond ande), icke skulle kunna titta in en så helig natt. Denna sedvänja hade dock flestades redan upphört när far var barn. Sedan kom det viktigaste: julljusen grövre än vanliga, julljusen tändes och husfadern inbar en eller två halmkärvar och sade: Jes give sin goda glas jöl ä äjtt gult nit år, bätra opa niäre än galäre os. Sedan tager han en handfull halv och kastar den under välsignelser i taket: fastnar många strån, så blir det ett riktigt rågar; och med en annan handfull prövar han kornväkten o. s. v. Sedan lades ännu en handfull under bordet och en annan under bänken, vars betydelse jag icke har hört. Först sedan dessa ceremonier voro undångjorda, fingo barnen ta bösse i sitt våld, först leka därpå och sedan under natten sova därpå. Nu läste husfar julewangeliet och julpsalmer sjöngos... Och till kvällsmat bestods gryngröt, en rätt som endast fickes de stora högtiderna. Sent lade de sig till vila och många sutto uppe hela natten, läste och sjöngo, ty ljusebrunna hela natten.

Juldagen, sedan vid tre och fyra tiden voro alla uppe och gjorde sig i ordning för ottefärden till kyrkan. Den som först hann till granngården får att hälsa god jul ansågs hava lycka med sig under nyåret. Husefadern tog ett stort bröd eller mera, skar det i skivor, strödde salt därpå, och sedan gick han med lyktan i hand för att mata bostapen därmed. När han trädde inom dörren till varje föhus, tillänskade han kräken god hälsa och allt gott, räckte dem sedan en skiva var. Sedan detta var gjort, bjöd husefadern åt var och en, en sup brännvin under välsignelser, varpå man satte sig till jultbordet. På övre bordsländan bades julgalten, en stärke av lång sur brödkaka, hälften av denna galt gömdes till vären då kreaturen första dagen släpptes i vall, så utdelades den mellan djuren och herdarna. Några andra figurer än julkors ha inte varit kända. Sedan östes sattes ett fat med en skinka, vilket icke ^{fick} röras. Och sedan östes det på glöd kokta svinköttet i träfat och sattes på bordet, vilket var den läckraste mat, som under den tiden kunde tänkas och varje familjemedlem fick äta så mycket han ville, medan köttet annars alltid delades. Sedan åkte alla till julottan i kyrkan, vilken begynte kl. 6 på morgonen. Kl. 10 högmässgudstjänst och sen hem, där de i ugnen bakade varma korvarna väntade. Och helgen förflöt som vanligt: annandagen bjöds främmande och gick (opa langas) på bjudning, då det väntades brännvin och öl i överflöd.

Helgen räckte 4 dagar, senare 3.
Njårshälgen 2 dagar, firades som julen
men utan ottepredikan. Trettondashedagen
firades blott 1 dag. Halmjulbock ha inte
funnits bland våra svenskor. Första
julgranen användes för 48 år tillbaka,
och ända hittills användes den mera
sparsamt.

Gustav Engbusk